

КОМПОНЕНТИ ТА ПОКАЗНИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТОРГІВЛІ ТА БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

COMPONENTS AND INDICATORS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PROFESSIONALS FROM ENTREPRENEURSHIP OF TRADE AND STOCK ACTIVITIES

У статті з'ясовано компоненти професійної компетентності майбутніх спеціалістів із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в контексті підготовки їх відповідно до сучасних вимог. Проаналізовано окремі наукові розвідки щодо компонентів і показників підготовки фахівців різних спеціальностей. На основі досліджень із проблеми професійної підготовки майбутніх спеціалістів і враховуючи вимоги сьогодення, визначено компоненти професійної компетентності фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, а саме: психолого-корекційний, академічно-професійний, комунікативно-діяльнісний, аксіологічний. Обґрунтовано їхній зміст і доцільність.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, компоненти, показники.

В статье раскрыты компоненты профессиональной компетентности будущих специалистов по предпринимательству, торговле и биржевой деятельности в контексте подготовки их в соответствии с современными требованиями. Проанализированы отдельные научные исследования по компонентам и показателям подготовки специалистов различных специальностей. На основе исследований по проблеме профессиональной подготовки их и учитывая

требования современности, определены компоненты профессиональной компетентности специалистов по предпринимательству, торговле и биржевой деятельности, а именно: психолого-коррекционный, академически-профессиональный, коммуникативно-деятельный, аксиологический. Обоснованно их содержание и целесообразность.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, компоненты, показатели.

The article reveals the components of professional competence of future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities in the context of their training in accordance with modern requirements. Separate scientific researches about components and indicators of specialists training of different specialties are analyzed. On the basis of research on the problem of professional training of future specialists and taking into account the requirements of the present, the components of professional competence of specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities are identified: psychological-correctional, academic-professional, communicative-activity, axiological. Its content and expediency are substantiated.

Key words: competence, professional competence, components, indicators.

УДК 377.3:334.7-057.86(043.3)

Стеблюк С.В.,
канд. пед. наук,
викладач економічних дисциплін
Мукачівського кооперативного
торгівельно-економічного коледжу

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Процес модернізації професійної освіти вимагає нових підходів до підготовки майбутніх фахівців. Сучасні економічні реформи докорінно змінюють погляд на особистість, підприємця, суб'єктів господарювання. Конкурентне середовище вимагає від фахівців мобільності, креативності, компетентності, наявності сформованої морально-етичної поведінки. Вимоги ринку до професійної готовності спеціалістів економічних спеціальностей зростають залежно від інновацій, нововведень у торговельно-технологічних процесах. Це, у свою чергу, призводить до підвищення вимог до їхньої кваліфікації та здатності до динамічної трансформації. Сучасний фахівець має володіти системою економічних знань, умінь і навичок, що відповідають освітнім програмам, запитам роботодавців.

Важливим показником рівня кваліфікації фахівця з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, зокрема, є його професійна компетентність. З огляду на законодавчу базу України, наукові сучасні дослідження педагогів та економістів, європейський досвід поняття «професійна компетентність» набуває нового змісту. Тому

подальше вивчення зазначеної проблеми є актуальним. Нами розглядалася сутність дефініції «професійна компетентність» на основі аналізу психолого-педагогічних розвідок. Доцільним є визначення компонентів професійної компетентності фахівців економічної спеціальності, що стає предметом нашого подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна компетентність та її складники вивчалися багатьма науковцями, серед яких такі: Л. Вербицька, О. Вознюк, О. Дубасенюк, О. Загіка, І. Зимняя, Л. Пляка, О. Пометун, А. Хуторський та інші вчені. Розвиток професійної компетентності досліджувався ними за різними напрямками: формування економічної компетентності майбутніх молодших спеціалістів готельного та ресторанного сервісу у професійній освіті (О. Богоніс); розвиток професійної компетентності вчителів української мови та літератури в системі післядипломної педагогічної освіти (Л. Коваленко); розвиток професійної компетентності викладачів фундаментальних дисциплін у системі науково-методичної роботи коледжів машинобудівного профілю (С. Міщенко); формування професійної компетентності майбут-

ніх фахівців із маркетингу сфери управління у процесі вивчення фахових дисциплін (І. Ромащенко) тощо. У наукових розвідках сформульовано поняття «професійна компетентність», визначено критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності фахівців, педагогічні умови формування професійної компетентності, розроблено систему завдань із професійно орієнтованих дисциплін. Проте поза увагою дослідників залишилася проблема щодо теоретико-методичних засад формування професійної компетентності за спеціальністю «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Мета статті – з'ясувати компоненти професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в контексті сучасних вимог. Завдання дослідження такі: проаналізувати сучасні наукові розвідки щодо компонентів професійної компетентності фахівців, сформулювати авторський підхід до їх виокремлення у зв'язку з потребами ринку.

Виклад основного матеріалу. У процесі вивчення проблеми нами з'ясовано підходи дослідників щодо змісту поняття «професійна компетентність». Наведемо окремі з формулювань. Професійна компетентність – це:

– складне багатфакторне утворення особистості, що містить систему наукових економічних об'єктивних знань і вмінь фахівця (методи економічного аналізу та статистики, фінансовий менеджмент, бухгалтерський облік і законодавство), здатність адаптувати їх у професійну діяльність (менеджмент, маркетинг, фінансовий аналіз, аудит, бухгалтерія), ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, інтегрованих показників культури (мови, стилю, спілкування, ставлення до себе та своєї професійної діяльності, до суміжних галузей знань), а також наявність стійкої готовності до професійного зростання [10, с. 6];

– явище багатовимірне, яке представлене в сукупності чотирьох компонентів: світоглядно-мотиваційного, теоретико-когнітивного, практично-діяльнісного і функціонально-творчого [9, с. 198].

– інтегративна характеристика, що охоплює професійні економічні знання, уміння, навички, ціннісні орієнтації, професійно значущі якості економіста, які дають змогу в комплексі ефективно вирішувати професійні завдання [8, с. 224].

Узагальнюючи окремі дослідження вчених, під професійною компетентністю ми розуміємо комплексне, багатоконпонентне особистісно-психологічне утворення на основі інтеграції знань, умінь і навичок, цілеспрямованої практичної підготовки, здатності індивідуума до самовдосконалення та самовираження на основі сформованих морально-етичних цінностей.

Наступним кроком нашого дослідження стало вивчення проблеми щодо визначення компо-

нентів професійної компетентності. Проаналізовано сучасні дисертаційні розвідки та публікації з цієї проблеми. Отож О. Загіка, вивчаючи питання формування професійної компетентності майбутніх агентів із постачання в професійно-технічних навчальних закладах, представила модель, складниками якої є цільовий блок, діагностично-результативний блок, що містить критерії (когнітивний, праксеологічний, інтегративний, ціннісно-мотиваційний) [2]. Компонентами готовності майбутніх фахівців із товарознавства та комерційної діяльності до запобігання конфліктам у професійній діяльності в дослідженнях М. Коростеліна стали такі: мотиваційний (потреба особистості в безконфліктній взаємодії; наявність мотивації досягнення: прагнення до успіху, саморозвитку, самовдосконалення); когнітивний (повнота та міцність засвоєння студентами системи знань, необхідних для успішної роботи із запобігання конфліктам у професійній діяльності); операційний (рівень володіння сукупністю вмінь запобігання конфліктам: комунікативно-мовленнєві, організаційно-управлінські, морально-етичні, рівень їх застосування у різновидах навчальної, професійно спрямованої діяльності, ставлення до моделювання різноманітних конфліктних ситуацій, використання стратегій і тактик запобігання конфліктам); особистісний (ступінь сформованості емоційного інтелекту: саморегуляція, розстановка пріоритетів і цілей, робота в команді, вирішення конфліктів, комунікативність); рефлексивний (сформованість здатності до аналізу, самооцінки, рефлексивних умінь) [3, с. 9].

Предметом дослідження О. Паржницького є формування професійної компетентності майбутніх токарів у фахово-орієнтованому освітньому середовищі професійно-технічного навчального закладу. Компонентами обрано такі: змістовно-методичний, технологічний, організаційно-управлінський, соціально-інформаційний, матеріально-технічний. Їхня взаємозумовленість і взаємозв'язок уможливорює своєчасне реагування на зовнішні виклики та врахування внутрішніх чинників й забезпечення умов для підвищення результативності формування професійної компетентності майбутніх токарів [5, с. 7].

Ю. Ткач у процесі дослідження виокремила такі критерії: мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-інтегративний, діяльнісно-операційний, професійно-особистісний, які слугують індикаторами сформованості фундаментальних знань майбутніх економістів [7, с. 441].

Вивчаючи проблему формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей із використанням комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання, С. Горобець виділив компоненти професійної компетентності, критерії (аксіологічний, когнітивний, діяльнісний,

особистісний) та показники рівня сформованості компонентів професійної компетентності майбутніх економістів. Структурними компонентами технологічного складника, який передбачає здійснення процесу формування професійної компетентності майбутніх економістів, на думку автора, виступають комп'ютерно орієнтовані форми організації навчальних занять, методи і засоби навчання [1].

Аналізуючи ці та інші наукові розвідки з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності та враховуючи вимоги сьогодення, нами визначено такі компоненти:

Психолого-корекційний. Виокремлення нами цього компонента пояснюється тим, що зовнішнє середовище, входження в європейський простір вимагають від особистості мобільності, здатності до самоконтролю та самоаналізу. Вважаємо, що вольові якості майбутнього фахівця є пріоритетними у мотивації досягнення успіхів у професійній діяльності. Ми поділяємо думку О. Сахнік, що комплексне психологічне забезпечення професійної діяльності певного фахівця створює сприятливі умови для зміцнення його нервово-психічної стійкості, зменшення ситуативної та особистісної тривожності, сприяє адекватній і прискореній адаптації до нових умов праці, подоланню вираженої втоми, набутої під час реалізації робочих циклів, що свідчить про його важливість і значущість для процесу успішного управління людськими ресурсами [6, с. 65]. Для підготовки фахівця з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності важливо враховувати вимоги професії та індивідуальні характеристики студентів, що зумовлюють професійні якості та здатність до корекційної діяльності. Показниками компонента є мотивація досягнення успіху, емоційно-вольовий, корекційний ф;

Академічно-професійний. Зазначений компонент (когнітивний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісний) виокремлено дослідниками (С. Горобець, О. Пастушенко, О. Токарчук, Ю. Ткач, О. Харченко та інші) як основний. Ми дотримуємось такої ж думки, оскільки передбачаємо формування професійної готовності товаровознавця, базових економічних знань, умінь, навичок, оволодіння фаховими вміннями, установлення причинно-наслідкових зв'язків, формулювання висновків; реалізації творчого потенціалу особистості в освітньому процесі. Вважаємо, що термін «академічний» є більш широким поняттям, оскільки вказує на систему одержання економічних знань у системі «школа – коледж – університет». Показниками є економічна компетенція (оволодіння, засвоєння студентами спеціально-професійних знань, економічної термінології); практична підготовка, зміст майбутньої професійної діяльності, здатність до організації, розв'язання проблем і прийняття рішень у майбутній професійній діяльності.

У зв'язку із змінами вимог в освітньому процесі набувають доповнення робочі програми дисциплін. Тож актуальними стали такі теми:

1. Напрями діяльності торговельного підприємства в сучасних умовах господарювання.

2. Вплив логістичних витрат на результати господарської діяльності підприємства.

3. Визначення економічного розміру замовлення; вплив транспортних витрат і знижок із ціни на економічний розмір замовлення.

4. Показники з праці та заробітної плати (кількість працівників, продуктивність праці, фонд оплати праці, середня заробітна плата) та їхній взаємозв'язок.

5. Методи системного дослідження логістичних об'єктів (систем): метод експертних оцінок, «Дельфі», «Дерево цілей», морфологічні методи, матричні форми, програмно-цільовий метод, метод аналізу систем;

Комунікативно-діяльнісний. Вимоги Закону «Про освіту» щодо володіння державною, рідною (відмінною від державної) та іноземною мовами потребують від фахівця будь-якої сфери діяльності, економічної зокрема, знання мов. Це спонукало нас до виділення зазначеного компонента. Під час глобалізації економічних процесів, міграції населення різних країн наявність комунікативних здібностей є вкрай важливою. Показниками стали такі: прояв професійної комунікативної компетентності, зокрема міжкультурної; орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, комунікативна культура;

Аксіологічний компонент. Передбачає цінності, які сьогодні встановлюються в українському суспільстві. Вибір зазначеного компонента обґрунтовуємо важливістю наявності ціннісних орієнтацій особистості. Як зазначає О. Оржель, у повсякденному житті суспільства цінності виступають соціально значимими орієнтирами діяльності суб'єктів. Поняття «цінність» відображає один із найсуттєвіших моментів поведінки людини, свідомого ставлення до навколишнього світу, а також практичної взаємодії людини з навколишнім середовищем та з іншими людьми [4, с. 126].

Показниками є знання й оцінка цінностей, сформовані особистісно-моральні цінності, етико-професійні навички та зразки поведінки.

Висновки. Нами проаналізовано сучасні дослідження щодо компонентів професійної компетентності фахівців. Серед них науковці виділяють мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-інтегративний, діяльнісно-операційний, професійно-особистісний, особистісний, рефлексивний та інші. На основі теоретичного аналізу та вимог сьогодення нами визначено такі компоненти та відповідно до них показники: психолого-корекційний (мотивація досягнення успіху, емоційно-вольовий, корекційний); академічно-професійний (оволо-

діння, засвоєння студентами спеціально-професійних знань, економічної термінології; практична підготовка, зміст майбутньої професійної діяльності, здатність до організації, розв'язання проблем і прийняття рішень у майбутній професійній діяльності); комунікативно-діяльнісний (прояв професійної комунікативної компетентності, зокрема міжкультурної; орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, комунікативна культура); аксіологічний (знання й оцінка цінностей, сформовані особистісно-моральні цінності; етико-професійні навички та зразки поведінки).

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні критеріїв та проведенні статистичних даних щодо їхньої сформованості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горобець С.М. Формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей з використанням комп'ютерно орієнтованих технологій навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»; Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2012. 22 с.
2. Загіка О.О. Формування професійної компетентності майбутніх агентів з постачання в професійно-технічних навчальних закладах: автореф. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти». К.: НАПН Укр. Ін-т професійно-технічної освіти, 2015, 20 с.
3. Коростелін М.О. Формування готовності майбутніх фахівців з товарознавства та комерційної діяльності до попередження конфліктів у професійній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти». Дніпропетровськ, 2015. 20 с.
4. Оржель О.Ю. Європейське врядування як чинник згуртування Європейського Союзу: теоретико-методологічні засади: монографія. К.: НАДУ, 2012. 236 с.
5. Паржницький О.В. Формування професійної компетентності майбутніх токарів у фахово-орієнтованому освітньому середовищі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т професійно-технічної освіти НАПН України. Київ: [Б.в.], 2017. 21 с.
6. Сахнік О.В. Становлення ідеї психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців у історичному аспекті. *Юридична психологія*. 2015. № 2. С. 64–74.
7. Ткач Ю.М. Теоретичні і методичні засади фундаменталізації професійної підготовки майбутніх економістів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»; Хмельницький, 2018. 200 с.
8. Токарчук О.М. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю в процесі вивчення дисциплін математичного циклу: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Хмельницький, 2017. 297 с.
9. Трішкіна Н.І. Сучасні підходи до формування професійних компетенцій фахівців торговельно-економічного профілю. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2015. № 1 (9). С. 193–199.
10. Фурман Т.Ю. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців економіки та підприємництва в процесі вивчення економічних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»; Нац. авіац. ун-т. Київ, 2012. 18 с.